

میزگرد

مشارکت گروهی دانش آموزان در گپ و گفت معلمان

تکنولوژی آموزشی در مدارس

همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های معلمي، همواره یادگیری دانش آموزان و نوع تربیت آنان بوده است. تمام پیشرفت‌های مربوط به حوزهٔ تعلیم و تربیت، به نوعی با همین نگرانی و هدف نهایی معلم همراه و مرتبط بوده‌اند. بر این اساس، در خصوص یکی از شرایط زمینه‌ای و اثرگذار در آموزش که با عنوان «مهارت‌ها» یا «فنون تدریس» شناخته می‌شود، سلسله گفت‌وگوهای با گروه‌های متفاوتی از معلمان انجام شده است. در هر شماره، یکی از مباحث، با عده‌ای از معلمان بحث و بررسی می‌شود. از آن‌جا که نظرات هر یک از همکاران می‌تواند آغازگر راهی تازه و به اشتراک گذاشتن تجربه‌ای جدید باشد، بنابراین بحث‌ها و سؤالات مربوط به هر موضوع، در مجله، و یا در وبسایت مجله قرار خواهد گرفت. منتظر دریافت نظرات شما هستیم.

اشاره

گروه‌بندی و استفاده از نیروی گروه در یادگیری دانش آموزان، از جمله موضوعاتی است که سال‌ها توجه اندیشمندان حوزهٔ تعلیم و تربیت را به خود جلب کرده و این نکته به مهارتی اثربخش برای معلمان تبدیل شده است که در صورت استفادهٔ مناسب، می‌تواند به تغییراتی بهینه در یادگیری فراگیرندگان بینجامد. بر این اساس، گفت‌وگوی این شماره به همین موضوع اختصاص داده و به سراغ تعدادی از معلمان آموزش و پرورش شهر تهران رفته‌ایم.

در باب ضرورت فعالیت‌های گروهی

از آن‌جا که درک ضرورت تأثیرگذاری روش‌های گروهی توسط معلم، می‌تواند بر نحوهٔ به‌کارگیری آن در کلاس درس مؤثر باشد، این نکته محور پرسش اول قرار گرفت: «از نظر شما تا چه اندازه انجام کارهای گروهی و مشارکتی در یادگیری دانش آموزان تأثیرگذار است؟»

شیمیا محمدزاده، مشاور «مدرسهٔ راهنمایی نور نرگس» واقع در آموزش و پرورش منطقهٔ ۵ تهران، در پاسخ به این سؤال می‌گوید: «استفاده از گروه‌های

دانش آموزی در فرایند یاددهی - یادگیری از دو جنبه قابل اعتناست. از یک طرف این کار موجب می‌شود روحیهٔ همکاری و توانایی برقراری ارتباط افراد با یکدیگر تقویت شود و از سوی دیگر، با به اشتراک گذاشتن نقطه نظرات افراد هم‌گروه و بحث و تبادل نظر در این باره، ماندگاری و وسعت یادگیری دانش آموزان افزایش می‌یابد.»

اما فاطمه سهاون، مربی تربیتی این مدرسه، از نگاه دیگری به این پرسش توجه دارد و می‌گوید: «انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است و بر این اساس به نظر می‌رسد استفاده از گروه و قرار دادن فراگیرنده در کنار دیگران می‌باید در ایجاد زمینهٔ مناسب یادگیری در آنان تأثیرگذار باشد.»

الهه مهدی‌پور خامنه، دبیر علوم اجتماعی مدرسه، با عقیدهٔ سهاون موافق است و تکیه بر انجام کار گروهی را الهام گرفته از فطرت آدمی می‌داند و اضافه می‌کند: «در بسیاری از مواقع انجام درست کارهای گروهی موجب می‌شود دانش آموزان بتوانند مهارت‌های لازم برای برخورد با مسائل واقعی زندگی را تمرین کنند و بیاموزند؛ بدون این که مقصود نهایی کلاس این نکته بوده باشد.»

ویژگی‌های کار گروهی

تأکید بر درست اجرا کردن کارهای گروهی که برخی از همکاران به آن اشاره کردند، راهنمای ما برای طرح سؤال دوم می‌شود: «در مجموع چه ویژگی‌ها و اصولی باید در انجام فعالیت‌های مشارکتی دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد؟»

سیده عارفه راست‌میش، دبیر «مدرسه کار دانش ولی عصر (عج)»، عقیده دیگری دارد: «این کار در هر مدرسه شکل مخصوص به خود را دارد. برای مثال، کودکان دوره ابتدایی به هدایت و نظارت بیشتری نیاز دارند. البته منظور این نیست که همه کارها توسط معلم و یا با نظارت لحظه به لحظه او انجام شود، زیرا این کار

سلیقه‌دار:

«همه حاضران در

کار گروهی باید از

قوانینی که برای انجام

درست کار وضع

می‌شود، مطلع و به

آن پای‌بند باشند»

در پاسخ به این سؤال رقیه سلیقه‌دار، معاون آموزشی مدرسه، نظر خود را این‌طور بیان می‌کند: «این اصول و شرایط کاملاً به نوع انتظاری که از انجام کار گروهی داریم بستگی دارد. به نظر من، هنگامی که معلم می‌خواهد دانش‌آموزان در کنار هم حل یک مسئله را تمرین کنند، می‌باید گروه را به گونه‌ای انتخاب کند که در هر گروه حداقل یک نفر دارای مهارت بیشتری در حل تمرین باشد. در حالی که وقتی می‌خواهیم درست کردن یک کار دستی توسط گروه را بهانه‌ای برای ایجاد تفاهم بیشتر بین دانش‌آموزان قرار دهیم، چینه قبلی چندان مورد تأکید نخواهد بود.»

محمدمشفق سجادیان، مدیر «مدرسه راهنمایی تحصیلی شهید باقری» منطقه ۵ تهران ضمن ابراز موافقت با سلیقه‌دار، اضافه می‌کند: «اما به هر حال ویژگی‌های ثابتی هم وجود دارد که در هر گروه‌بندی باید مورد توجه باشد. برای مثال، همه حاضران در کار گروهی باید از قوانینی که برای انجام درست کار وضع می‌شود، مطلع و به آن پای‌بند باشند. یا این‌که زمان و فرصت لازم برای انجام کار توسط تک تک اعضا، فراهم باشد تا تنها عده‌ای برای نظاره دیگران در گروه حاضر نشوند.»

تعیین اعضای گروه

در این میان، بدری نصیری پویا، کارشناس تکنولوژی آموزشی، نظر متفاوتی دارد. او می‌گوید: «گاهی هنگامی که از دانش‌آموزان می‌خواهیم تا اعضای گروه را خود انتخاب کنند و یا این‌که از بین موضوعات معینی، موضوع مورد علاقه گروه خود را برگزینند، نتایج جالب توجهی نصیبمان می‌شود. در این شرایط میزان حضور دانش‌آموزان افزایش می‌یابد و این امر به علاقه‌مندی آنان برای انجام کار گروهی می‌افزاید.»

سهاون:
«تشکیل داوطلبانه
گروه توسط
دانش آموزان همراهی
بیشتر آنان را در پی
دارد و نتیجه بخش تر
است»

نصیری پویا با این اظهار نظر خود نشان می دهد که با تقسیم بندی دانش آموزان توسط معلم موافق نیست. البته سهاون نیز با این نظر موافق است و می گوید: «تشکیل داوطلبانه گروه توسط دانش آموزان همراهی بیشتر آنان را در پی دارد و نتیجه بخش تر است.»

این در حالی است که سایرین در نقطه مخالف این نظر قرار گرفته اند و معتقدند که بهترین تقسیم بندی می تواند توسط معلم انجام شود. این دسته از پاسخ دهندگان اعتقاد دارند که به این ترتیب می توانیم انتظارات روشن تری از گروه داشته باشیم و اهداف نیز برای دانش آموزان روشن تر خواهد بود. برای مثال، مهدی پور می گوید: «معلم بیشتر از دانش آموزان با استعدادها دانش آموزان آشنایی دارد و می تواند هماهنگی لازم بین آنها را فراهم آورد. به همین دلیل گروه بندی او، بیشتر از گروه بندی که خودشان انجام دهند تأثیرگذار خواهد بود.»

این توضیحات، موجب می شود سلیقه دار، محمدزاده و مریم شهبازی، (دبیر دینی و قرآن، مدرسه راهنمایی زینبیه منطقه ۱۶ آموزش و پرورش تهران) موضع مشترک و متفاوتی از دیگران اتخاذ کنند. شهبازی می گوید: «به نظر می رسد هر دو شرایطی که اشاره شد، در جای خود مفید و مؤثر هستند. در نگاه تلفیقی خوب است گروه بندی دانش آموزان با اعمال نظر معلم و دانش آموزان توأماً صورت گیرد تا با ایجاد تفاهم بیشتر به اثرگذاری بیشتری هم منجر شود.»

محمدزاده هم ادامه می دهد: «اگر به اصل هم افزایی در کار مشارکتی اعتقاد داشته باشیم، یعنی این اصل که می گوید ۱+۱ بزرگ تر از دو است، در این صورت باید بپذیریم که تأیید و پذیرش نظر معلم و دانش آموز، هر دو در گروه بندی لازم است. زیرا افق نگاه معلم در کنار علاقه مندی و احساس راحتی دانش آموز، می تواند به تشکیل گروهی ایده آل منجر شود.»

داشتن یا نداشتن سرگروه

با این همه، سجادیان تشکیل گروه بدون تعیین سرگروه را ناقص می داند و معتقد است: «به هر حال سرگروه لازم است تا به فعالیت های اعضای گروه جهت دهد. پیامبر(ص) نیز به نظرات همه گوش می دادند و با همه مشورت می کردند؛ اما در آخر تصمیم گیری با خودشان بود. این نشان می دهد که در گروه به کسی که بتواند جمع کننده نظرات و تکمیل کننده

آنها باشد و مسئولیت نظارت را برعهده بگیرد، احتیاج داریم.» محمدزاده، سلیقه دار، سهاون و مهدی پور همگی با نظر سجادیان موافق هستند. ممکن است این تشابه عقیده آنان به یکی بودن مدرسه آنها مربوط باشد! در هر حال محمدزاده اشاره می کند: «برای تقسیم بندی وظایف در گروه، به وجود سرگروه نیازمندیم.» سلیقه دار هم اضافه می کند: «وجود سرگروه موجب می شود امکان ارتباط گیری با گروه ها و فعالیت های آنان، برای افراد راحت تر شود.»

سهاون تعیین سرگروه را به برقراری بیشتر نظم و انضباط در فعالیت های گروه مرتبط می داند و مهدی پور هم سهولت پی گیری امور از طریق سرگروه را مزیت این رویه معرفی می کند.

در مقابل، نصیری پویا، شهبازی و راست منش قرار دارند که با این نظرات مخالف هستند. راست منش می گوید: «در اغلب موارد، وقتی برای دانش آموزان یک گروه سرگروه تعیین می کنیم، دیگران احساس می کنند مسئولیت از گردن آنها ساقط شده است و حضور و فعالیت آنان کم رنگ می شود. من برای رفع این مشکل در انجام هر کار مشارکتی، نوع وظیفه هر یک از اعضا را تعیین و اعلام می کنم. برای مثال، چه کسی تنظیم کننده وقت است تا همه افراد زمان صحبت کردن داشته باشند، چه کسی می باید گزارش را ثبت کند، چه کسی سخن گوی گروه باشد تا در پایان وقت کار گروهی، گزارش شفاهی را به کلاس اعلام کند و... در این شرایط شاهد شرکت فعالانه تر تمام اعضا هستیم.»

نصیری پویا هم در تأیید این نظر اضافه می کند: «تنها هنگامی تعیین سرگروه لازم است که اختیارات و مسئولیت های سرگروه لطمه ای به انجام وظایف سایرین نزند و موجب کاهش تمایل افراد برای انجام فعالیت نشود.»

شهبازی در ادامه نظر موافقان می افزاید: «در روش های تدریس گوناگونی، بر استفاده از مشارکت و گروه تأکید شده است. از جمله در تدریس اعضای تیم، دانش آموزان به صورت گروهی و در کنار یکدیگر به نحوی فعالیت می کنند که مسئولیت هر کدام با دیگری کاملاً مساوی است. در واقع آنها یک تیم تشکیل می دهند. از نظر من این شکل از انجام کار گروهی، ایده آل است.»

مهدی پور:

«هرچند استفاده از

شیوه‌های گروهی

در تمامی مراحل

اثرات مطلوبی دارد،

اما به نظر من انجام

تکلیف‌های گروهی

توسط دانش‌آموزان،

در ماندگاری یادگیری

آن‌ها تأثیر دارد»

زیادی قائل بود و ما غالباً در کلاس ایشان با انواع فعالیت‌های گروهی درگیر می‌شدیم. اما نقطه قوت در این کار، امتیازدهی بود که برای نوع فعالیت هر گروه در نظر می‌گرفت. به همین دلیل بچه‌ها بیشتر تلاش می‌کردند تا امتیاز بیشتری دریافت کنند.»

امتیازدهی به فعالیت‌های گروهی برای سجادیان یادآور آموزگار پایه چهارم ابتدایی اوست: «فعالیت‌های ما در گروه‌های متفاوت با هم مقایسه می‌شد. در درس جغرافی، گروه ما به عنوان گروه برتر شناخته شد و این لذت زیادی برای ما داشت. البته حالا که معلم هستم، با اطمینان از ایجاد رقابت به این شکل میان دانش‌آموزان صحبت نمی‌کنم.»

این نوع ابزار احساس نسبت به گذشته، برای راست‌منش دلنشین است. او می‌گوید: «بنابراین نباید خیلی هم ناراحت باشم که در طول دوران تحصیل چندان انجام کار گروهی را تجربه نکردم. تنها تجربه من به اردوهای مربوط می‌شود که گاهی در برخی سال‌ها اتفاق افتاده است که به‌رحال لذت و تأثیرگذاری خودش را دارد.»

سلیقه‌دار که سال‌ها تجربه مدیریت موفق مدارس، به‌ویژه مدارس راهنمایی را دارد، در ادامه سخن راست‌منش می‌گوید: «شاید همین تجربه‌نداشتن من در زمینه فعالیت مشارکتی باعث شد در طول دوران خدمتم به عنوان معلم و کسی که می‌تواند در رهبری آموزشی کلاس درس نقش مؤثری داشته باشد، بر این نوع فعالیت‌ها تأکید بیشتری داشته باشم.»

او ادامه می‌دهد: «از بهترین خاطره‌های من از انجام کار گروهی دانش‌آموزان، به زمانی مربوط می‌شود که از آن‌ها دعوت می‌کردیم به صورت گروهی در مسابقاتی مانند ساخت فیلم کوتاه، وبلاگ‌نویسی و انجام پژوهش‌های موضوعی شرکت کنند. شاید انجام چنین فعالیت‌هایی به ظاهر برای دانش‌آموزان دوره راهنمایی مشکل به نظر برسد، اما قدرت گروه ثابت می‌کرد که هیچ کاری برای آن‌ها غیرممکن نیست؛ تا جایی که تعجب داوران را برمی‌انگیخت. این تجارب نشان می‌دهد که بهره‌گیری درست از توانمندی‌های دانش‌آموزان از طریق مشارکت آنان با یکدیگر امکان‌پذیر است.»

از این همکاران علاقه‌مند و پرتلاش تشکر می‌کنیم و به امید دریافت نظرات شما، به میزگردهای پرشور دیگری می‌اندیشیم.

گروه‌بندی در چه زمانی؟

اشاره شهبازی به روش‌های تدریس، زمینه طرح این سؤال را فراهم آورد: «به نظر شما گروه‌بندی دانش‌آموزان در کدام یک از مراحل یاددهی - یادگیری زیر مناسب و اثربخش است: الف. در هنگام ارائه درس

ب. در انجام ارزیابی از یادگیری دانش‌آموزان

ج. در انجام تکلیف توسط دانش‌آموزان»

مهدی پور و سلیقه‌دار مشترکاً به یک نکته اشاره می‌کنند. مهدی پور معتقد است: «هرچند استفاده از شیوه‌های گروهی در تمامی مراحل اثرات مطلوبی دارد، اما به نظر من انجام تکلیف‌های گروهی توسط دانش‌آموزان، در ماندگاری یادگیری آن‌ها تأثیر دارد. تصور کنید اگر معلم بتواند پس از تدریس، از دانش‌آموزان خود بخواهد تکالیفی را در کنار دوستان خود انجام دهند، چه قدر این کار در جذابیت کلاس درس و رفع اشکالات دانش‌آموزان و نیز عمیق شدن یادگیری آنان اثربخش است.»

سهاون و شهبازی عقیده دارند، بهترین حالت برای انجام کارگروهی، انجام تمرین در کلاس است. به نظر آنان، در این حالت دانش‌آموزان می‌توانند با شرکت در گروه متوجه اشکالات خود شوند. محمدزاده، نصیری پویا، سجادی و راست‌منش هم بر تأثیرگذاری کارگروهی در تمامی مراحل مرتبط با فرایند یاددهی - یادگیری تأکید دارند و معتقدند که استفاده از این شیوه در تمام مراحل، به شرط آن‌که به خوبی اجرا شود و تنوع لازم را در کلاس به‌وجود آورد، اثربخش است.

فعالیت‌های مشارکتی در گذر زمان

سهاون از تنوع و به‌کارگیری کارگروهی در جای مناسب خود که همکاران به آن اشاره کردند، به یاد تجربه‌ای می‌افتد و می‌گوید: «به خاطر دارم در دوران راهنمایی تحصیلی خود، یک دبیر عربی داشتیم که ماهی یک‌بار متن درس عربی را به کمک گروه‌های مختلف دانش‌آموزان به صورت نمایش در کلاس اجرا می‌کرد. این کار موجب می‌شد که متن درس و اهداف مربوط به آن کاملاً در ذهن ما شکل بگیرد؛ تا جایی که هنوز هم آن‌ها را به روشنی به یاد دارم.»

مهدی پور هم با یادآوری خاطره‌ای از دبیر زبان انگلیسی خود می‌گوید: «ایشان برای کارگروهی ارزش